

**Diskriminace, její
hodnocení a dokazování
prostřednictvím
statistických údajů
v České republice**

OBSAH

Proč tato publikace?	3
Úvod	4
Co je to diskriminace - vymezení pojmů	6
Přímá diskriminace	6
Nepřímá diskriminace	6
Obtěžování a sexuální obtěžování	7
Diskriminační důvody	8
Kde je diskriminace nepřípustná?	9
Mezinárodně-právní rámec	10
Rada Evropy	10
Evropská komise proti rasismu a intoleranci	11
Kontrolní orgány lidsko-právních smluv OSN (HRC, CEDAW a CERD)	12
Světová konference proti rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii a související intoleranci	12
Evropská unie	13
Právní prostředí sběru dat v České republice	14
Měření diskriminace	16
Techniky sběru dat	19
Pohlaví	20
Věk	21
Rasa a etnický původ	21
Zdravotní postižení	24
Náboženství	25
Sexuální orientace	27
Zdroje údajů	28
Český statistický úřad	28
Ministerstvo vnitra	29
Ministerstvo práce a sociálních věcí	30
Ústav zdravotnických informací a statistiky	30
Státní správa sociálního zabezpečení	30
Ústav pro informace ve vzdělávání	30
Statistiky administrativních orgánů	31
Česká obchodní inspekce	31
Úřady práce a Inspektoráty práce	31
Justiční statistiky	32
Antidiskriminační orgán	33
Kde hledat různé informace?	34
Právo na informace	34
Související právní předpisy	36
Prameny	37

Proč tato publikace?

Tato publikace vznikala v průběhu realizace projektu „Statistika v boji proti diskriminaci“ financovaného Nadací rozvoje občanské společnosti v rámci programu Transition Facility a Nadací Open Society Fund Praha. Cílem projektu bylo zmapovat možnosti využívání různých statistických údajů v boji proti diskriminaci v České republice.

Diskriminace není jevem novým, který by byl polistopadovým vynálezem české, evropské či mezinárodní scény. Nové je však její právní uchopení v českém právním řádu, kdy je nejen zakotvena povinnost zajišťovat rovné zacházení a zákaz diskriminace, ale zároveň jsou obětem poprvé do rukou dány právní nástroje, jak se tomuto nedovolenému jednání bránit. Ukazuje se však, že nezřídka právní zakotvení nástrojů k ochraně před diskriminací samo o sobě nestačí. Osoby bojující s tímto negativním fenoménem či přímo samotné oběti mnohdy poměrně rychle zjistí, že se ocitnou v situaci, kdy nejsou diskriminační jednání schopny prokázat.

Vzhledem k tomu, že se oběti diskriminačního jednání v drtivé většině tomuto jednání nebrání a raději o něm mlčí, může se na první pohled jevit, že v České republice není diskriminace rozšířenějším jevem. Nicméně praxe a zkušenosti řady nevládních organizací ukazují, že realita je zcela jiná, a že zejména některé menšiny jsou opakovaně diskriminovány. Tento rozpor mezi realitou a množstvím diskriminačních kauz by mohly ukázat statistické údaje vypovídající o míře znevýhodnění některých skupin. Jsou však v České republice statistické údaje vypovídající o rozsahu diskriminace a znevýhodnění některých skupin shromažďovány? Existují v České republice zdroje údajů, z nichž by se daly tyto údaje vyčíst, a na jejichž základě by se dala míra znevýhodnění prokázat? Tato publikace se pokusí na uvedené otázky odpovědět.

Publikace v úvodu definuje pojmy spojované s diskriminací a rovným zacházením. Následně pak vymezuje mezinárodně-právní i český právní rámec pro sběr údajů, které by mohly vypovídat o diskriminaci; jedná se především o údaje týkající se rasy, pohlaví, věku, zdravotního postižení, sexuální orientace a náboženství. Publikace obsahuje informace o různých statistických zdrojích, které v České republice existují, a jež by mohly mít určitou vypovídající hodnotu o některé ze znevýhodněných skupin. Dále poukazuje na nebezpečí, které může být se sbíráním těchto údajů spojeno, neboť se většinou jedná o údaje citlivé, tedy údaje, jimž je poskytována právem poměrně vysoká ochrana.

Úvod

Právo na rovné zacházení a ochranu před diskriminací prošlo v období po 2. světové válce bouřlivým vývojem. Má tak za sebou dlouhá desetiletí rozvoje, a to jak na úrovni jednotlivých států, tak i na úrovni mezinárodní. V žádném případě rovnost a antidiskriminace nepředstavují výmysl evropských „byrokratů“ či přívrženců socialismu a rovnostářství, jak na to někdy bývá v České republice oponenty antidiskriminační legislativy poukazováno.

Ve 20. století vyvrcholil boj dlouhodobě znevýhodňovaných skupin, kterým byla v historii upírána řada jejich práv, za jejich plné zrovnoprávnění. Byly odstraněny všechny zákonem zakotvené nerovnosti. Nicméně se ukázalo, že pouhé odstranění viditelných zákonných nerovností bylo naprosto nedostatečné. Tyto skupiny byly i nadále otevřeně diskriminovány v každodenním životě, při přijímání do zaměstnání, škol apod. Důsledkem toho vyvstala potřeba v právních rádech výslovně zakotvit zákaz diskriminace a povinnost rovného zacházení. Znevýhodnění těchto skupin však bylo tak hluboké, že samotné zakotvení zákazu diskriminace nestačilo a objevila se potřeba přijetí různých pozitivních opatření, jež by příslušníkům znevýhodněných skupin umožnila nabytá práva skutečně užívat.

V průběhu 2. poloviny 20. století se v různých mezinárodních lidsko-právních úmluvách objevila jednotlivá antidiskriminační ustanovení. Vedle toho byly také přijaty speciální úmluvy, které se věnují zákazu diskriminace z důvodu rasy nebo pohlaví. Na úrovni jednotlivých států se antidiskriminační legislativa a v návaznosti na ní logicky také judikatura, vyvíjely především ve Spojených státech amerických, Kanadě a Velké Británii. Odtud se pak přenáší na úroveň Evropské unie a dále se šíří do ostatních členských států EU, včetně České republiky.

Oblasti života, v nichž je diskriminace zakázána se postupně rozšiřovaly, jejich vymezení není v jednotlivých právních rádech zdaleka jednotné. Je možné říci, že explicitní zákazy diskriminace se shodně objevují v těch oblastech, v nichž určité skupiny osob byly a stále jsou tradičně znevýhodňovány, jako jsou zaměstnávání, vzdělávání, přístup ke službám a bydlení. Stejně tak se rozšiřovaly i kategorie, na jejichž základě je znevýhodňování lidí zakázáno. Tato publikace se podrobněji věnuje pouze diskriminačním důvodům vymezeným v čl. 13 Smlouvy o založení Evropského společenství a na něj navazujících příslušných směrnících¹.

¹ Směrnice č. 76/207/EHS o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a pracovní podmínky a

Nezřídka to byly právě různé statistické údaje, které ukázaly míru a hloubku popsaného znevýhodnění jednotlivých skupin. Statistické údaje jednoznačně vypovídající o rozsahu znevýhodnění představovaly důležitý argumentační nástroj v boji proti diskriminaci a podporovaly nutnost aktivního postupu proti tomuto jevu. Statistické údaje jsou také nezbytným předpokladem pro navrhování různých pozitivních opatření zaměřených na podporu skupin, jejichž příslušníkům by měla pomoci uniknout z pasti znevýhodnění.

Ke sledování diskriminace, její existence, rozsahu a dopadu je tak nezbytné shromažďovat, porovnávat a rozšiřovat různé statistické údaje. Tyto údaje jsou v některých případech v podstatě nezbytné k prokázání existence samotného jevu diskriminace, v jiných případech mohou ukazovat, zda se daří s tímto negativním jevem účinně bojovat. V neposlední řadě mohou také sloužit jako podklad pro realizaci řady podpůrných programů směřujících na pomoc osobám ohroženým nebo vystavovaným diskriminací.

Význam a potřebu existence takovýchto statistických údajů si uvědomuje i Evropská unie, neboť v příloze ke svému Komunitárnímu akčnímu programu² uvedla, že bude podporovat „rozvoj a šíření statistických údajů o rozsahu diskriminace“ i „rozvoj a šíření metod a ukazatelů k posuzování účinnosti antidiskriminační politiky a praxe“.

Ukazuje se však, že měření diskriminace a její prokazování prostřednictvím statistických dat je v praxi mnohem větší problém, než by se na první pohled mohlo zdát. Samotný sběr dat představuje značně kontroverzní a vysoce citlivé téma, neboť předmětem sběru jsou většinou údaje vypovídající o velice soukromých záležitostech každého jednotlivce. Navíc v minulosti byly nezřídka takovéto databáze využity k perzekuování příslušníků daných menšin, ať již se jednalo o příslušníky etnických menšin, zdravotně postižené či osoby s menšinovou sexuální orientací.

její novela směrnice č. 2002/73/ES, směrnice č. 2000/43/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, směrnice č. 2000/78/ES, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání a směrnice č. 2004/113/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování.

² Komunitární akční program boje s diskriminací, Rozhodnutí Rady z 27. listopadu 2000 (2000/750/ES)

Co je to diskriminace - vymezení pojmů

Na následujících řádcích budou nejprve vysvětleny základní pojmy spojené s diskriminací, bude ukázán rozdíl mezi přímou a nepřímou diskriminací, což má z hlediska využívání statistických údajů zásadní význam. Vymezení níže uvedených pojmů vychází z definic obsažených ve směrniciích EU upravujících rovné zacházení a ochranu před diskriminací. České právní předpisy (především zákon o zaměstnanosti) znění definic v podstatě doslova přejímají.

Diskriminace je v obecném smyslu vnímána jako znevýhodněné zacházení. Nicméně pro potřeby právní úpravy zákonodárce pojem diskriminace přesně vymezil, přičemž definoval různé formy diskriminace, diskriminaci přímou a diskriminaci nepřímou a obtěžování. Pro vznik diskriminačního jednání není rozhodující úmysl diskriminujícího; není rozhodující, zda diskriminující jednal úmyslně či nikoli. K diskriminaci dojde i tehdy, když si diskriminující své diskriminační jednání vůbec neuvědomoval.

Přímá diskriminace

O přímé diskriminaci se hovoří tehdy, je-li s osobou zacházeno méně výhodněji ve srovnání s osobou jinou, přičemž důvodem méně výhodného zacházení je nějaká charakteristika, kterou se diskriminovaná osoba vyznačuje. Rasová směrnice definuje přímou diskriminaci jako *„případ, kdy je s jednou osobou zacházeno z důvodu rasy nebo etnického původu méně příznivým způsobem než je, bylo nebo by bylo s jinou osobou“*.

K přímé diskriminaci může dojít i z celé řady dalších důvodů než je rasa nebo etnický původ (pohlaví, zdravotní postižení, věk, sexuální orientace, náboženství). Jednotlivci si obvykle uvědomí, že se s nimi z nějakého důvodu zachází méně výhodně než s jinými, že se s nimi zachází nedovoleným způsobem. Přímá diskriminace je proto oběťmi poměrně jednoduše rozpoznatelná, to nicméně v žádném případě neznamena, že by bylo v praxi jednoduché takové jednání prokázat.

Nepřímá diskriminace

O nepřímou diskriminaci se jedná v případě, kdy důsledkem aplikace nějakého navenek neutrálního ustanovení, předpisu nebo i zvyklosti je

znevýhodnění určité skupiny vymezené některým z diskriminačních důvodů oproti skupině jiné. Rasová směrnice definuje nepřímou diskriminaci jako *„případ, kdy viditelně neutrální ustanovení, kritérium nebo zvyklost vyvolalo pro osoby určité rasy nebo etnického původu určitou nevýhodu v porovnání s jinými osobami, ledaže toto ustanovení, kritérium nebo zvyklost je objektivně odůvodněno legitimním cílem a ledaže prostředky k dosažení tohoto cíle jsou přiměřené a nezbytné.“*

Stejně jako u diskriminace přímé může být příčinou nepřímé diskriminace i některý z dalších diskriminačních důvodů. Pro přehlednost je možné zdůraznit jednotlivé znaky, jimiž se nepřímá diskriminace vyznačuje:

- 1) Pravidlo vztahující se na všechny bez rozdílu - ustanovení právního předpisu, zákonného nebo podzákonného, kritérium, praxe případně užívaná zvyklost apod. Uvedené pravidlo může mít psanou či nepsanou podobu a musí být diskriminujícím aktuálně uplatňováno.
- 2) Používané pravidlo se na první pohled jeví jako neutrální, neboť je uplatňováno vůči všem bez jakéhokoli rozdílu. Znevýhodnění se zjistí až po zjištění dopadu tohoto pravidla, teprve zjištěný efekt ukáže, že dochází ke znevýhodnění určité skupiny vymezené některým z diskriminačních důvodů.
- 3) Používané pravidlo není odůvodněné nějakým legitimním cílem, či prostředky k dosažení legitimního cíle nejsou přiměřené či nezbytné. Zda se jedná o legitimní cíl, nebo zda jsou prostředky přiměřené a nezbytné, bude vždy v daném konkrétním případě posuzovat soud.

Na rozdíl od diskriminace přímé, si oběti diskriminace nepřímé své znevýhodněné postavení často vůbec neuvědomují. Teprve zjistí-li se dopad daného ustanovení na určitou skupinu, ukáže se znevýhodňující postavení určité skupiny lidí vymezené některým z diskriminačních důvodů, např. žen, Romů, gayů, muslimů apod. vůči skupině jiné.

Obtěžování a sexuální obtěžování

Za formu diskriminace se podle příslušných směrnic i právních předpisů ČR považuje obtěžování. Podle rasové směrnice se o obtěžování jedná tehdy *„pokud dojde k nežádoucímu chování souvisejícímu s rasou nebo etnickým původem, které má za účel nebo za následek narušení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašující, nepřátelské, zahanbující, ponižující nebo urážející atmosféry. V této souvislosti*

může být výraz obtěžování vymezen v souladu s vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi členských států."

Také příčinou obtěžování může být jiný důvod než rasa či etnický původ, má-li obtěžování sexuální podtext, jedná se o sexuální obtěžování. O obtěžování se jedná pouze, pokud je nevídané jednání obecně vnímáno jako urážlivé nebo nevhodné, není tak dostačující pouze subjektivní pocit oběti diskriminačního jednání.

Diskriminační důvody

Diskriminační důvody představují kategorie - určité charakteristiky lidí, které jsou příčinou méně výhodného zacházení. Na základě jakých charakteristik je znevýhodňování v dané společnosti považováno za nepřípustné, se mění a je vždy odrazem určitých aktuálních společenských postojů.

Mezinárodní úmluvy o lidských právech a svobodách zakazují diskriminaci z celé řady důvodů jako jsou např. rasa, barva pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní a sociální původ, majetek, rod nebo jiné postavení. Ze způsobu výčtu vyplývá, že se obvykle jedná o demonstrativní výčet diskriminačních důvodů, který tak není konečný a může být výkladem či judikaturou kontrolních orgánů těchto smluv dále rozšiřován. Také české právní předpisy obsahující antidiskriminační ustanovení zahrnují poměrně široký záběr diskriminačních důvodů a neomezují se jen na ty, které v současnosti považuje za stěžejní Evropská unie.

Tato publikace se podrobněji věnuje pouze diskriminačním důvodům vymezeným v čl. 13 Smlouvy o založení Evropského společenství a na něj navazujících příslušných směrnících:

- pohlaví,
- rasa a etnický původ,
- věk,
- zdravotní postižení,
- sexuální orientace,
- náboženství.

Výše uvedené důvody je možné považovat za „základní“ diskriminační důvody. Stávají se příčinou diskriminačního jednání nejčastěji; je jim také věnována mnohem větší pozornost, než ostatním důvodům vymezeným mezinárodními lidsko-právními smlouvami. Právě tyto diskriminační důvody bývají

předmětem různých statistických zjišťování, průzkumů a výzkumů. Nicméně způsob, jak mohou být zkoumány, se u jednotlivých důvodů v závislosti na právní úpravě podstatně liší. Zdroje a rozsah možných údajů vypovídajících o těchto diskriminačních důvodech jsou zcela nesrovnatelné. Liší se nejen množstvím potřebných dat, ale i právním rámcem vymezujícím za jakých podmínek mohou být tato data shromažďována. Zatímco např. u pohlaví existuje rozsáhlé množství statistik, jde-li o náboženství, či sexuální orientaci hledají se statistiky velmi těžko.

Kde je diskriminace nepřípustná?

Příslušné právní předpisy vymezují vedle diskriminačních důvodů i jednotlivé sféry života - oblasti, v nichž je diskriminace zakázána. Pro tuto publikaci se považuje za stěžejní vymezení oblastí obsažené v rasové směrnici, která stanoví mj. zákaz diskriminace v zaměstnání a povolání, a přístupu k nim, dále pokud jde o poskytování sociální ochrany, zdravotní péče, sociálních výhod; vzdělání; přístup ke zboží a službám a bydlení.

Existence a dostupnost statistických údajů se značně liší, podle toho o jakou oblast se jedná, obecně však je možné říci, že nejvíce statistických údajů lze nalézt v oblasti zaměstnávání a přístupu k zaměstnání. V některých oblastech naopak žádné statistické údaje ani průzkumy neexistují.

Mezinárodně-právní rámec

Význam a potřebu statistických dat vypovídajících o znevýhodněných skupinách si uvědomují i různé mezinárodní organizace zabývající se ochranou základních lidských práv a svobod. Ve svých dokumentech často poukazují na potřebu sběru těchto údajů, a to i při vědomí toho, že se jedná o údaje velmi citlivé. Ve svém důsledku jsou to právě statistické údaje, které mohou podat více méně skutečný obraz o rozsahu diskriminačního jednání v dané společnosti. Mohou sloužit jako argumentační nástroj pro zdůvodnění přijímaných legislativních změn či různých programů, jež mají podporovat znevýhodněné skupiny. Mezinárodní lidsko-právní organizace si jsou velmi dobře vědomy, že počty podaných stížností, jimiž se oběti diskriminace domáhají ochrany svých práv, v řadě zemí ani v nejmenším nevypovídají o míře v jaké se diskriminační jednání ve společnosti skutečně vyskytuje.

Tyto organizace si uvědomují nejen význam, ale i nebezpečí sběru a shromažďování těchto údajů. Jednak tyto údaje často vypovídají o velmi osobních záležitostech každého jednotlivce, a jednak byla statistická data v minulosti a mohla by být i v budoucnosti zásadním způsobem zneužita v neprospěch těch, jichž se týkala či týkají. Proto také mezinárodní organizace přijímají různé dokumenty zakotvující ochranu práva jednotlivce na soukromí, i dokumenty podrobněji stanovující ochranu jednotlivce při sběru těchto údajů.

Rada Evropy

Rada Evropy v čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod³ zakotvuje právo na ochranu soukromého života, přičemž do tohoto práva může zasahovat ve vymezených případech pouze stát, např. v zájmu národní bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Ochrana práva na soukromý život je dále zdůrazněna v Úmluvě o ochraně osob, se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat⁴. Úmluva stanoví zásady pro ochranu osobních údajů, přičemž osobní údaje podle této úmluvy představují každou informaci, týkající se identifikované nebo identifikovatelné právnické osoby. Osobní údaje, jež vypovídají o rasovém původu, politických názorech, náboženství, údaje týkající se zdraví či pohlavního života mohou být

³ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1999 Sb.

⁴ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 115/20001 Sb.m.s.

automaticky zpracovány, jen pokud stanoví vnitrostátní právní řád dostatečné záruky.

Evropská komise proti rasismu a intoleranci

Evropská komise proti rasismu a intoleranci (ECRI) - orgán Rady Evropy zabývající se bojem proti rasismu, rasové diskriminaci a intoleranci opakovaně vyjádřila potřebu sběru dat vztahujících se k rase a etnickému původu. ECRI již v roce 1996 ve svém 1. všeobecném politickém doporučení „O potírání rasismu, xenofobie, antisemitismu a jiné nesnášenlivosti hovořila o nutnosti *„zajistit, aby byly shromažďovány a publikovány přesné statistické údaje o počtu trestných činů motivovaných rasismem či xenofobií, jež má k dispozici policie, o počtu případů trestního stíhání pro uvedené trestné činy, o důvodech zastavení trestního stíhání a o výsledcích trestního stíhání uvedených případů“*.

Všeobecné politické doporučení ECRI č. 4 „Státní průzkumy o zkušenostech a vnímání diskriminace a rasismu potenciálními oběťmi“ přijaté v roce 1998 navrhuje jednotlivým vládám, aby prováděly různé průzkumy o zkušenostech a vnímání diskriminace, právě z pohledu obětí diskriminačního jednání, např. skupin imigrantů, národnostních menšin či jiných zranitelných skupin. Podle ECRI by bylo vhodné do těchto průzkumů zařadit také „kontrolní“ či „kontrastní“ skupinu, která umožní základní srovnání se znevýhodněnou skupinou.

Na úrovni Rady Evropy se sběrem statistických dat o romské menšině také zabýval dvoudenní kulatý stůl konaný na téma „Romové a statistika“⁵. Pokud jde o reprezentanty romské menšiny, je možné říci, že existují dva zcela protichůdné názory na sběr statistických dat o romské menšině. Odpůrci vytváření etnických statistik argumentují nebezpečím zneužití těchto dat, k čemuž v minulosti již došlo; pravděpodobně nejhorším důkazem zneužití statistických dat byl holocaust. V současnosti pak policie v některých zemích používá etnické statistiky, čímž nadále prohlubuje existující předsudky vůči této menšině. Druhý, opačný názor romských reprezentantů naopak hovoří o potřebě kvantitativních a kvalitativních etnických údajů. Údaje vypovídající o znevýhodnění romské menšiny umožní rozvíjet a zaměřit programy přímo na danou skupinu, bojovat s diskriminací a zároveň umožní ohodnotit úspěšnost realizovaných antidiskriminačních politik. Statistické údaje pak, v neposlední řadě, mohou přinést důkaz o diskriminaci této etnické minority.

⁵ Rada Evropy, Štrasburk, 22.-23. května 2000

Kontrolní orgány lidsko-právních smluv OSN (HRC, CEDAW a CERD)

Výbor pro lidská práva (HRC), Výbor pro odstranění diskriminace žen (CEDAW) a Výbor pro odstranění rasové diskriminace (CERD) (kontrolní orgány lidsko-právních smluv OSN) shodně ve svých směrnicích pro vypracovávání národních zpráv o plnění příslušných smluv OSN požadují, aby státy do těchto zpráv zahrnovaly statistické údaje, které umožní posoudit, zda dochází k nějakému zlepšení v dodržování lidských práv. CERD pak požaduje především data týkající se romské menšiny.

CEDAW dokonce vydal v roce 1989 obecné doporučení č. 9 „Statistické údaje týkající se situace žen“. V tomto doporučení CEDAW vyzval země, aby v různých sociologických a ekonomických průzkumech formulovaly dotazníky tak, aby mohly být získané údaje vyhodnocovány s ohledem na pohlaví, a z výsledků tak bylo možné zjistit situaci žen v konkrétních oblastech života.

Světová konference proti rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii a související intoleranci

Potřebu sběru statistických dat si uvědomili i účastníci na Světové konferenci proti rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii a související intoleranci. Akční program, který obsahuje konkrétní kroky k naplnění Deklarace přijaté na této konferenci, apeluje na jednotlivé státy právě pokud jde o potřebu sběru statických údajů a informací⁶.

⁶ Čl. 92 „Apeluje na státy, aby sbíraly, shromažďovaly, analyzovaly, rozšiřovaly a publikovaly spolehlivé statistické údaje na celostátní a místní úrovni a přijaly všechna ostatní potřebná opatření, která jsou nutná k pravidelnému posouzení situace skupin i jednotlivců, jež jsou oběti rasismu, rasové diskriminace, xenofobie a související netolerance:

(a) Taková statistická data mohou být rozšiřována pouze v souladu s národními legislativami. Každá taková informace musí být sbírána s výslovným souhlasem obětí, založena na jejich osobní identifikaci a musí být v souladu s ustanoveními o lidských právech a základních svobodách, s ustanoveními na ochranu údajů a ochranu soukromí. Tato informace nesmí být zneužita;

(b) Statistická data a informace musí být sbírána za účelem monitorování situace marginalizovaných skupin, rozvoje, a hodnocení legislativy, politik a praktik a dalších opatření cílených na prevenci a boj s rasismem, rasovou diskriminací, xenofobií a související netolerancí stejně jako za účelem, zda některá opatření nemají nezamýšlený neadekvátní dopad na oběti. K tomuto cíli doporučuje rozvoj dobrovolných, konsenzuálních a zúčastněných strategií v procesu sběru, navrhování a užívání informací.

(c) Informace by měly brát v potaz ekonomické a sociální ukazatele, včetně tam, kde je to vhodné, zdraví, a zdravotního stavu, dětské a mateřské úmrtnosti, životních očekávání,

Evropská unie

Evropská unie si je vědoma potřebnosti statistických údajů, jež by mohly vypovídat o míře znevýhodnění jednotlivých chráněných skupin. Zároveň statistické údaje mohou ukázat úspěšnost nebo neúspěšnost realizovaných antidiskriminačních programů a případných pozitivních opatření.

Směrnice Evropské unie zabývající se rovným zacházením a ochranou před diskriminací přináší do členských zemí koncept nepřímé diskriminace (viz výše). Nejenže je nepřímá diskriminace poměrně složitý koncept, ale komplikované a náročné je i její prokazování. Příslušné směrnice proto ve svých preambulích výslovně umožňují zjištění nepřímé diskriminace jakýmkoli prostředky, včetně statistických údajů.

Evropská unie zároveň upravuje ochranu osobních údajů ve směrnici o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů⁷, která vymezuje ochranu základních práv a svobod jednotlivců, zejména jejich soukromí, v souvislosti se zpracováním osobních údajů. Přičemž za osobní údaje jsou považovány „*veškeré informace o identifikované nebo identifikovatelné osobě; identifikovatelnou osobou se rozumí osoba, kterou lze přímo nebo nepřímo identifikovat, zejména s odkazem na identifikační číslo nebo jeden či více zvláštních prvků její fyzické, fyziologické, psychické, ekonomické, kulturní nebo sociální identity*“. Tato ochrana však činí sběr potřebných statistických údajů velmi komplikovaným, ne-li přímo nemožným.

gramotnosti, vzdělání, zaměstnání, bydlení, vlastnictví půdy, péče o duševní a psychické zdraví, voda, hygienická opatření, energie a komunikační servis, chudoba a průměrný disponibilní příjem, za účelem sociálních a ekonomických rozvojových politik s výhledem na uzavírání existujících rozdílů v sociálních a ekonomických podmínkách."

⁷ Směrnice č. 95/46/ES

Právní prostředí sběru dat v České republice

V České republice se, vzhledem ke zneužití různých databází, k nimž v průběhu totalitních režimů v minulosti docházelo, stal sběr některých údajů poměrně kontroverzní záležitostí. Během komunismu se, bez jakékoli ochrany práv na soukromí, sbírala celá řada údajů týkajících se jednotlivce. S pádem komunismu a vznikem různých elektronických databází, z nichž je během okamžiku možné získat rozličné údaje o komkoli, vyvstala do popředí ochrana práv jednotlivce a údajů o něm, či s ním spojených, a vyústila v poměrně striktní a detailní právní úpravu těchto otázek.

Listina základních práv a svobod (dále jen „Listina“) představuje důležité východisko nejen pro samotnou úpravu rovného zacházení, ale i pro sběr údajů, jež by mohly o porušování práva na rovné zacházení vypovídat. Čl. 3 Listiny zaručuje lidská práva a svobody všem, mj. bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství nebo jiného postavení.

Čl. 7 Listiny zakotvuje nedotknutelnost soukromí každé osoby. Kromě případů stanovených zákonem, tak nikdo není oprávněn zkoumat např. zdravotní stav, náboženství, etnický původ, sexuální orientaci apod. určité osoby. Čl. 7 stanoví také ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého života, každý má také právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě. Pro sběr dat týkajících se rasy a etnického původu má ještě stěžejní význam odst. 2 čl. 3, podle něhož má každý právo svobodně rozhodovat o své národnosti; zakazuje se jakékoli ovlivňování tohoto rozhodování. Uvedená ustanovení na straně jedné jednotlivce chrání před neoprávněnými zásahy, nicméně na straně druhé velmi komplikují, a v některých případech přímo znemožňují, sběr údajů, jež by mohly prokazovat diskriminaci a napomáhat v boji proti ní.

Podrobná úprava ochrany osobních údajů je obsažena v zákoně o ochraně osobních údajů⁸. Zákon definuje osobní údaje stejně jako výše uvedená směrnice, dále pak definuje údaje citlivé jako *„osobní údaj vypovídající o národnostním, rasovém nebo etnickém původu, politických postojích, členství v odborových organizacích, náboženství a filozofickém přesvědčení, odsouzení za trestný čin, zdravotním stavu a sexuální životě subjektu údajů a jakýkoli biometrický nebo genetický údaj subjektu údajů“*. Tento zákon stanoví velmi přísné podmínky pro zpracování citlivých údajů, vymezuje celou řadu práv a povinností subjektů zpracovávajících tyto údaje, povinnosti při zabezpečení těchto údajů apod. Zákon

⁸ Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů

také ustavuje Úřad pro ochranu osobních údajů jako nezávislý orgán, který provádí dozor nad dodržováním povinností stanovených tímto zákonem.

Z definice citlivých údajů je zřejmé, že právě sběr údajů představující takové charakteristiky osoby, které bývají příčinou její diskriminace, jako jsou rasa, etnický původ, zdravotní postižení, sexuální orientace či náboženství, je velmi problematický a je podroben velmi přísným pravidlům.

Zpracování citlivých údajů je možné pouze v souladu s účelem, pro který byly sbírány. V České republice proto nelze propojovat údaje získané pro odlišné účely, tedy propojovat různé databáze, na základě nějakého osobního identifikátoru či nějakého číselného klíče. Takovým číselným klíčem je v České republice rodné číslo. To je unikátní číslo přidělené při narození každému jednotlivci. Vzhledem ke striktnímu zákazu propojovat na základě tohoto klíče jednotlivé databáze, slouží pouze jako klíč do přístupu k údajům jednotlivce obsažené vždy v jednotlivé databázi.

Zákon o státní statistické službě⁹ vymezuje státní statistickou službu. Ta zahrnuje získávání údajů, vytváření statistických informací o sociálním, ekonomickém, demografickém a ekologickém vývoji České republiky, poskytování statistických informací a jejich zveřejňování. Státní statistickou službu vykonává Český statistický úřad, případně ministerstva a další ústřední orgány státní správy, a to podle programu statistických zjišťování.

⁹ Zákon č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších právních předpisů

Měření diskriminace

Ke zjišťování a prokazování diskriminace se využívá rozdílných prostředků u diskriminace přímé a diskriminace nepřímé. Diskriminační jednání lze obecně vymezit jako jednání, které musí splňovat následující znaky¹⁰:

- odlišné zacházení s jednotlivcem nebo skupinou oproti jinému jednotlivci či skupině (komparátorovi)
- důvod odlišného zacházení je zakázán
- důsledkem odlišného zacházení je znevýhodnění jednotlivce nebo skupiny, jsou jim odepřena nějaká práva či jsou na ně uvaleny další povinnosti
- není zakotvena žádná výjimka ze zákazu diskriminace ani možnost odůvodnit rozdílné zacházení nějakým legitimním účelem.

O diskriminaci přímou se jedná, je-li jednatel nebo skupina znevýhodněna oproti jinému jednotlivci či skupině, je proto nutné hledat komparátora, s nímž je zacházeno výhodněji. Ke zjištění přímé diskriminace proto není nutné využívat statistická data. Statistická data nicméně mohou vypovídat o rozsahu diskriminačního jednání, kterému je znevýhodněná skupina v určité oblasti vystavena.

Diskriminace nepřímá pak představuje negativní dopad nějakého neutrálního ustanovení na určitou skupinu vymezenou některým z diskriminačních důvodů. Aby se jednalo o diskriminaci, musí se jednat o nepřiměřený dopad, mělo by jít o „značnou nerovnost“. V případě rozhodování nepřímé diskriminace je tedy nutné zvažovat otázku, jak velký je podíl těch, kteří nemohou daným podmínkám vyhovět, tedy jak velká je znevýhodněná skupina. Prokázání nepřímé diskriminace, tedy nepřiměřeného znevýhodňujícího dopadu na určitou skupinu, je v praxi velmi složité. Nejlogičtější se v této souvislosti zdá využití statistických údajů, jež by znevýhodňující dopad prokázaly. Je proto možné říci, že *„Koncepte nepřímé diskriminace potřebuje statistickou argumentaci.“*¹¹

Význam statistiky pro prokázání nepřímé diskriminace se projevilo i v jednom z průkopnických rozhodnutí Nejvyššího soudu USA, v případě *Griggs v. Duke Power* z roku 1971¹². Zaměstnavatel poté, co již nemohl uplatňovat

¹⁰ Centre for Combating Ethnic Discrimination and Danish Institute of Human Rights - Towards Common Measures for Discrimination: Exploring possibilities for combating existing data for measuring ethnic discrimination, str. 13

¹¹ Evropská komise - Srovnávací studie o shromažďování údajů ke zjišťování rozsahu a dopadu diskriminace ve Spojených státech amerických, Kanadě, Austrálii, Velké Británii a Nizozemí, 2004

¹² 401 U.S. 424 (1971)

otevřenou segregační politiku vůči černochoům přijal takové opatření, podle něhož museli všichni noví zaměstnanci projít testem gramotnosti. Vzhledem k dlouhodobé segregaci černochoů ve vzdělávání jich značné procento neuspělo. Byla to právě statistika, která ukázala znevýhodňující dopad testu, neboť testem neprošel mnohem větší počet černochoů než bělochoů.

Na rozdíl od Nejvyššího soudu USA, se Ústavní soud České republiky s využitím statistiky při prokazování existence nepřímé diskriminace nedokázal vypořádat. Ve svém rozhodnutí D.H. a ostatní týkajícím se diskriminace romských dětí v procesu vzdělávání Ústavní soud prohlásil, že není k posuzování statistických údajů příslušný. Tímto svým přístupem však bohužel odmítl jediný možný nástroj, který by umožnil nepřiměřený dopad v praxi prokázat.

Vedle prokazování nepřímé diskriminace, je statistika také potřebná pro realizaci různých antidiskriminačních programů. Pro přípravu a realizaci těchto programů, je nezbytné znát velikost cílové skupiny, pro kterou jsou určeny a rozsah jejího znevýhodnění. Statistika také následně umožňuje měřit dopady a úspěšnost těchto programů. Zvolení vhodné statistiky pro zjištění rozsahu přímé diskriminace, pro zjištění nepřímé diskriminace, jakož i pro realizaci antidiskriminačních programů je poměrně složité. Situace je komplikována dále tím, že ve většině případů relevantní statistiky vůbec neexistují. Údaje vztahující se k diskriminaci, jež mohou mít určitou vypovídající hodnotu, lze nalézt ve zcela rozdílných zdrojích:

1) Národní registry - jsou zdrojem přesných údajů vypovídajících o konkrétních osobách. Jednotlivé osoby je možné v těchto registrech identifikovat podle určitého klíče, v České republice je takovýmto klíčem rodné číslo, které je přiděleno každému jednotlivci po narození. Výhodou těchto registrů je, že se jedná o formální zdroje informací a informace v nich obsažené jsou poměrně spolehlivé. Nevýhodou však je podstatné omezení přístupu k těmto registrům, kdy je přístup umožněn pouze velmi úzce vymezené skupině osob. Vedení registrů, tedy kdo a jaké údaje eviduje, je velmi přísně upraveno právními předpisy.

2) Sčítání lidu - soupis obyvatelstva, který zjišťuje údaje o stavu obyvatelstva k danému okamžiku. Zkoumá se řada údajů, jež mj. mohou vypovídat o postavení některých znevýhodněných skupin. Koná se v pravidelných desetiletých intervalech.

3) Výzkumy - zaměřují se obvykle na nějaký problém, který zkoumají v určitém kontextu. Jejich výsledkem mohou být i určitá statistická zjištění, avšak ta

prokazují mnohem menší spolehlivost než údaje uvedené v národních registrech. Mohou nicméně zkoumat a statisticky zjišťovat i otázky, které v registrech vůbec zaneseny nejsou. Realizace výzkumů není striktně upravena právními předpisy, jejich autoři tak mohou pružněji reagovat a zkoumat statistické údaje podle potřeb praxe.

4) Záznamy o počtu stížností - administrativní orgány, které jsou oprávněny přijímat stížnosti na diskriminaci, jsou obvykle povinny vést statistické záznamy o počtu těchto stížností. Stejně tak soudy vedou statistiky o počtu projednaných a rozhodnutých případů. Statistiky, ať již administrativních orgánů či soudů, nic nevyprávějí o rozsahu diskriminace, ale pouze o počtech osob, jež se rozhodly zákonem svěřenými prostředky diskriminaci bránit. Tyto statistiky mohou nicméně poukázat na závažný problém, a to že jen velmi malý počet osob se brání diskriminačnímu jednání, vzhledem k počtu osob, o nichž se předpokládá, že jsou diskriminovány.

Pro zjišťování rozsahu znevýhodnění a případné dokazování nepřímé diskriminace je rozhodující, jakým způsobem je možné s uvedenými zdroji - národními registry, výzkumy a záznamy o počtech stížností, pracovat. Údaje obsažené v jednotlivých zdrojích často samy o sobě nemají vypovídající hodnotu o existenci diskriminace a jejím rozsahu. Teprve, pokud se údaje z jednotlivých databází či zdrojů různým způsobem propojí a spojí, může se projevit znevýhodněné postavení určitých skupin vymezené některým z diskriminačních důvodů. Je možné rozlišit tzv. spojování a mapování různých dat.

Spojování dat¹³ se využívá v případech, kdy se různé zdroje dat spojují na individuální úrovni. Ke spojení se používá nějaké klíčové číslo nebo nějaká jiná osobní identifikace, umožňující kombinovat odlišné kusy informací na individuálním základě, je např. možné spojit údaje o jedné osobě ukazující její vzdělání, příjmy a etnický původ za účelem zjištění diskriminace.

Mapování dat¹⁴ se využívá při propojování dat na obecnější úrovni, např. na úrovni etnické skupiny. Průzkum, který ukáže stupeň diskriminace určité skupiny, může být porovnán se záznamy o počtech stížností podaných stejnou etnickou skupinou nebo o registrovaných příjmech této skupiny. Cílem propojení těchto údajů pak je snaha dozvědět se více o diskriminaci dané skupiny.

¹³ Centre for Combating Ethnic Discrimination and Danish Institute of Human Rights - Towards Common Measures for Discrimination: Exploring possibilities for combating existing data for measuring ethnic discrimination, str. 10

¹⁴ Tamtéž, str. 11

Techniky sběru dat

Techniky sběru dat se liší u jednotlivých diskriminačních důvodů. Zcela bez jakýchkoli pochybností je sběr dat o pohlaví či věku, neboť to jsou charakteristiky člověka, jež jsou objektivní a zřejmé. Problematický z tohoto pohledu je naopak sběr údajů o zdravotním postižení, sexuální orientaci či náboženství. Velkými diskusemi je pak opředen sběr dat vztahující se k rase a etnickému původu.

V souvislosti se sběrem dat o diskriminačních důvodech je rozhodující, jaká technika metody sběru dat se použije, zda sebe-identifikace, identifikace pozorováním, klasifikace pomocí nepřímých proměnných či uznání skupinou.

Sebe-identifikace představuje metodu, při níž se jednotlivec sám identifikuje s určitou rasou, etnikem či národností. Tato technika se obvykle užívá při sčítání lidu, ale také při realizaci různých antidiskriminačních programů a pozitivních opatření, kdy se jednotlivec sám identifikuje jako příslušník znevýhodněné menšiny a usiluje o zapojení do uvedených programů. Jednotlivec tak nedostane žádné potvrzení o rase a vychází se z předpokladu, že nepodvádí. Metoda sebe-identifikace však nemusí být z hlediska zjišťování rozsahu diskriminace zcela přesná, protože jedinec sám sebe může identifikovat odlišně od toho, jak ho identifikuje okolí.

Identifikace pozorováním naopak představuje identifikaci příslušnosti k určité rase nebo etnickému původu ze strany třetí osoby, která provede identifikaci prostřednictvím nějakých jednoznačně viditelných znaků, jako je barva pleti, pohlaví, oblečení či zdravotní postižení.¹⁵ Tato identifikace jednotlivce více odpovídá tomu, jak je vnímán okolím. Nicméně, aby bylo jednotlivce možné takto posuzovat, je možné vycházet pouze z jednoznačně viditelných charakteristik.

Technika uznání skupinou se tradičně uplatňuje ve Spojených státech amerických (indiáni jako příslušníci „federálně uznaných kmenů“) a Austrálii (Aboriginci), kde se za příslušníka určité menšiny považuje ten, kdo se tak jednoduše sám identifikuje a jednoduše je jako příslušník této menšiny uznán již evidovanými členy skupiny.¹⁶

¹⁵ Evropská komise - Srovnávací studie o shromažďování údajů ke zjišťování rozsahu a dopadu diskriminace ve Spojených státech amerických, Kanadě, Austrálii, Velké Británii a Nizozemí, 2004

¹⁶ Tamtéž

Poslední z uvedených technik využívá pro klasifikaci příslušníků určité znevýhodněné skupiny různých proměnných. Tyto proměnné by měly být objektivní kategorie, jako jsou státní občanství, používaný jazyk, země narození apod. Nevýhodou však je, že se k diskriminačním důvodům vztahují pouze nepřímo a nemusí tak mít potřebnou vypovídající hodnotu z hlediska antidiskriminačních opatření. Např. státní občanství či jazyk mohou mít z hlediska údajů o rase zcela zkreslující hodnotu, neboť někdo mající jako zemi narození některou ze zemí centrální Afriky může být bílé rasy a nemusí tak, i přes zemi svého původu, být vystaven jakémukoli znevýhodňujícímu jednání.

Údaje o diskriminačních kategoriích lze získávat různými technikami, problematické však je propojování údajů získaných rozličnými technikami, neboť jejich vypovídající hodnota může být velmi zkreslující.

Pohlaví

Pohlaví jako diskriminační důvod a jeho statistické zkoumání nepředstavuje v podstatě žádný problém. Neexistují pochybnosti o pohlaví jednotlivce¹⁷, zda se jedná o muže či ženu, které činí statistická zkoumání, na rozdíl od většiny ostatních diskriminačních důvodů, poměrně jednoduchým. Množství statistik zahrnuje klasifikaci na muže a ženy, z hlediska prokazování diskriminace či zkoumání dopadu antidiskriminačních programů je tak k dispozici řada relevantních vypovídajících údajů. Otázka na pohlaví byla zařazena do sčítání lidu.

Potřeba sběru dat souvisejících s pohlavím se projevila i ve vzniku nového oboru tzv. genderová statistika, která má poskytovat data pro genderové analýzy. Genderové analýzy *„diagnostikují rozdíly mezi muži a ženami v podmínkách, potřebách, úrovni participace, přístupu ke zdrojům a vývoji, kontrole majetku, rozhodovacích pravomocích atd. v kontextu jim určených genderových rolí“*¹⁸.

¹⁷ Za diskriminaci z důvodu pohlaví se považuje i diskriminace z důvodu pohlavní identifikace (viz neschválený návrh antidiskriminačního zákona).

¹⁸ Ministerstvo práce a sociálních věcí, Český statistický úřad - Ženy a muži v datech, 2005

Věk

Stejně jako pohlaví, ani věk nepředstavuje nějaký závažnější problém z hlediska statistických zkoumání. Je to také velmi snadno zjistitelný a objektivní údaj, který je předmětem množství statistických zjišťování. Věk byl též předmětem zkoumání sčítání lidu v roce 2001, kde lidé v dotazníku vyplňovali datum narození.

Rasa a etnický původ

Zjišťování rasy a etnického původu pro různé statistické účely, a shromažďování těchto údajů v různých informačních systémech, je pravděpodobně nejrozpornější a nejdiskutovanější otázkou, pokud jde o shromažďování informací o zde uvedených diskriminačních důvodech. Je to důsledek historických událostí, kdy příslušnost k určité rase či etniku často znamenala pro jednotlivce odepření základních lidských práv.

I přes negativní zkušenosti z minulosti, řada zemí uplatňující antidiskriminační politiky se snaží rasu či etnický původ určitým způsobem sledovat, aby mohla úspěšnost svých politik vyhodnocovat. Např. ve Spojených státech amerických se, po přijetí Zákona o občanských právech v roce 1964, rozvinula velká diskuse o zachování rasových statistik, vzhledem k zahájení uplatňování politiky rovnosti bez ohledu na barvu pleti. Nakonec zůstaly rasové statistiky zachovány a staly se nástrojem k prosazování rovného zacházení. Tento přístup by mohl být inspirativní i pro Českou republiku, neboť *„Americký případ nás tedy učí, že tytéž kategorie mohou být nástrojem dominance a vyloučení, ale stejně tak mohou být nepostradatelné pro nápravu důsledků desetiletí institucionální diskriminace a pro prosazování rovnosti“*¹⁹. Při zjišťování údajů o rase či etnickém původu je rozhodující, aby se subjektu, jenž tyto údaje shromažďuje, podařilo respondenty přesvědčit o nutnosti sběrů těchto údajů a především o přínosu, který statistiky pro ně mohou mít.

Právě antidiskriminační politiky se staly odůvodněním potřeby sběru etnických údajů a ospravedlněním existence etnických statistik, o nichž se v minulosti soudilo, že diskriminaci a segregaci prohlubují. Význam etnických statistik pro provádění a vyhodnocování úspěšnosti antidiskriminačních statistik si nezřídka uvědomují i samotné menšiny. V některých zemích tak etnické menšiny

¹⁹ Evropská komise - Srovnávací studie o shromažďování údajů ke zjišťování rozsahu a dopadu diskriminace ve Spojených státech amerických, Kanadě, Austrálii, Velké Británii a Nizozemí, 2004

požadují, aby při sčítání lidu byly přesně specifikovány v příslušné otázce týkajícími se rasy, např. úsilí hispánské menšiny ve Spojených státech²⁰.

Sběr údajů o rase či etnickém původu jednotlivce je komplikován základním problémem, jak vymezit rasu či etnický původ. Sběr těchto údajů se v jednotlivých zemích liší. Pro sběr údajů o rase či etnickém původu se používají různé kategorie, jako jsou data o národnosti, státním občanství, údaje o narození jednoho nebo obou rodičů apod. Situace se ztěžuje ještě více v případech smíšených ras, zde je rozhodující, jaká technika sběru dat se použije. Ve Spojených státech amerických se v době rasové segregace uplatňoval tzv. princip jediné kapky krve.

Zajímavým se jeví kanadský přístup k popisu etnického a rasového původu, k němuž mj. používá i kategorii tzv. viditelných menšin. Viditelné menšiny jsou definovány v Zákoně o spravedlivém zaměstnání jako „osoby jiného než domorodého původu, které nejsou bílé rasy nebo bílé barvy pleti“²¹.

Sbírání údajů o rase a etnickém původu není v České republice o nic méně komplikovanější, než je tomu v ostatních zemích. Ke sběru těchto údajů se obvykle využívá kategorie národnost.

Kategorie národnost byla využita také při sčítání lidu v roce 2001, ve formuláři nebyly nabídnuty žádné možnosti a záleželo tak na jednotlivci, k jaké národnosti se sám přihlásí. Z relevantních údajů se dále zjišťovalo státní občanství, kde měl jednatel na výběr mezi ČR, SR či uvedením jiného, dále mateřský jazyk, kde měl respondent k dispozici na výběr mezi českým, slovenským, romským, polským, německým či uvedením jiného. Posledním zjišťovaným datem, z něhož by bylo možné vyčíst určité zajímavé informace, bylo bydliště matky v době narození.

Pro účely antidiskriminačních opatření je nejvýznamnější údaj o národnosti.

Tabulka uvádí obyvatelstvo podle národnosti při sčítání lidu 2001:

Obyvatelstvo celkem	10.230.060
Národnost	

²⁰ Více Evropská komise - Srovnávací studie o shromažďování údajů ke zjišťování rozsahu a dopadu diskriminace ve Spojených státech amerických, Kanadě, Austrálii, Velké Británii a Nizozemí, 2004

²¹ Evropská komise - Srovnávací studie o shromažďování údajů ke zjišťování rozsahu a dopadu diskriminace ve Spojených státech amerických, Kanadě, Austrálii, Velké Británii a Nizozemí, 2004

Česká	9.249.777
Moravská	380.474
Slezská	10.878
Slovenská	193.190
Romská	11.746
Polská	51.968
Německá	39.106
Ukrajinská	22.112
Vietnamská	17.462

Zjišťování národnosti ve sčítání lidu bylo založeno v souladu s Ústavou na sebe-identifikaci každého jednotlivce. Před samotným sčítáním lidu, i v jeho průběhu, se vedly velké diskuse ohledně odpovědi právě na otázku týkající se národnosti, neboť existovala obava, aby nedošlo ke zneužití shromážděných dat, jak tomu bylo v minulosti. Na druhou stranu potřeba statistických údajů pro nastavení antidiskriminačních programů byla zřejmá, avšak o jejich důležitosti a významu se, zejména některé respondenty, nepodařilo přesvědčit. Důsledkem toho, především údaj vypovídající o počtu osob hlásících se k romské národnosti, ani zdaleka neodpovídá počtu osob, které jsou za příslušníky romské komunity považovány. Odhadované počty se liší řádově v několika desítkách tisíc, hovoří přibližně o 200-250 tis. Romech žijících na území České republiky.

Jde-li o určení osob náležejících k romskému etniku, vyvstává otázka koho za příslušníka tohoto etnika považovat. Pokud by zkoumání rozsahu diskriminace, jakož i různé antidiskriminační programy vycházely pouze z údajů ze sčítání lidu, byly by naprosto neodpovídající skutečnosti. Vládní Koncepce romské integrace proto při řešení romských záležitostí vychází ze tří perspektiv - perspektivy lidských práv, z perspektivy národnostní a z širší perspektivy sociokulturní.²² Zatímco perspektiva národnostní vychází ze sebe-identifikace jako příslušníka romského etnika (ta odpovídá údajům ze sčítání lidu), je perspektiva sociokulturní mnohem širší a za příslušníka tohoto etnika považuje každého, kdo je takto ze strany majority nazírán. Sociokulturní přístup bývá někdy kritizován, nicméně pro realizaci různých programů a zkoumání diskriminace vůči Romům, jako menšině vystavené v ČR diskriminaci nejvíce, je možné ho považovat za nezbytný.

²² Koncepce romské integrace, <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=8150>

Zdravotní postižení

Z hlediska rovného zacházení a ochrany před diskriminací a pro účely shromažďování statistických údajů o zdravotně postižených osobách ohrožených diskriminací, či přímo diskriminovaných, je rozhodující způsob, jakým je zdravotní postižení definováno. Definice zdravotního postižení lze rozdělit do dvou základních okruhů podle toho, z jakých východisek vycházejí, na definici sociální a definici lékařskou. Sociální definice definuje zdravotní postižení z hlediska možného funkčního uplatnění zdravotně postižené osoby a sleduje spíše to, jak je tato osoba limitována svým okolím, jež ji vystavuje řadě omezení. Naopak, jak už z názvu vyplývá, definice lékařská je založena na odborném medicínském vyjádření o omezeních zdravotně postiženého. Pro sledování diskriminace zdravotně postižených má význam spíše definice sociální, neboť právě limity okolí, jimž je zdravotně postižená osoba vystavována bývají příčinou jejího znevýhodňování.

Organizace spojených národů ve svých dokumentech používá následující definici zdravotního postižení přijatou Světovou zdravotnickou organizací v Mezinárodní klasifikaci vad, postižení a znevýhodnění²³:

Vada (Impairment): Jakákoli ztráta nebo abnormálnost psychologické, fyziologické nebo anatomické struktury nebo funkce.

Postižení (Disability): Jakékoli omezení nebo ztráta (vyplývající z vady) schopnosti jednat a provádět činnosti způsobem nebo v mezích, které se pro lidskou bytost považují za normální.

Znevýhodnění (Handicap) Nevýhoda, vyplývající pro daného jedince z jeho vady nebo postižení, která omezuje nebo znemožňuje, aby naplnil roli, která je pro tohoto jedince (s přihlédnutím k věku, pohlaví a sociálním a kulturním činitelům) normální.

Příslušná směrnice²⁴ EU, zakazující diskriminaci z důvodu zdravotního postižení v zaměstnání a povolání, zdravotní postižení nedefinuje. K výkladu tohoto pojmu se nicméně vztahoval rozsudek²⁵ Evropského soudního dvora. Podle Evropského soudního dvora „*musí pojem „zdravotní postižení“ být chápán jako znamenající omezení vyplývající z fyzických, duševních nebo psychických postižení, bránící účasti dotčené osoby na profesním životě*“. Ochrana před diskriminací z důvodu zdravotního postižení se tak dle Evropského soudního

²³ <http://www.sons.cz/docs/e-bariery/>

²⁴ Směrnice č. 2000/78/ES, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání

²⁵ Rozsudek ESD č. C-13/05

dvora nevztahuje na ochranu pracovníků před diskriminací ihned, „*jakmile se u nich projeví jakákoli nemoc*“.

Zdravotní postižení se v České republice pro různé účely vymezuje podle různých kritérií. Český zákon o zaměstnanosti, zakazující diskriminaci v přístupu k zaměstnání, definuje osoby se zdravotním postižením jako osoby, které jsou jako takové uznány příslušným státním orgánem - orgánem sociálního zabezpečení jako plně či částečně invalidní nebo rozhodnutím úřadu práce jako znevýhodněné. Pro důchodové účely (částečný či plný invalidní důchod) se zkoumá procentní míra poklesu soustavné výdělečné činnosti, pro dávky státní sociální podpory pak stupeň zdravotního postižení.

Zdravotní postižení je v českém právním řádu vymezeno spíše tak, aby odpovídalo omezením osoby uplatnit se na pracovním trhu pro její zdravotní postižení. Definice příliš nezohledňuje, jak na osobu, je-li jinak plně práce schopná, pro její zdravotní stav či postižení pohlíží okolí, zda ji nějakým způsobem znevýhodňuje, např. osoby nemocné AIDS.

V České republice neexistuje centrální evidence počtu zdravotně postižených podle typu zdravotního postižení.

Statistiky o zdravotně postižených jsou nezbytné i pro uplatňování a kontrolu plnění pozitivního opatření, pokud jde o přístup k zaměstnání zdravotně postižených osob. Zaměstnavatelé, kteří mají v pracovním poměru více než 25 zaměstnanců, jsou povinni zaměstnávat osoby se zdravotním postižením ve výši 4% z celkového počtu svých zaměstnanců. Statistiky v tomto případě prokazují, zda zaměstnavatelé plní či neplní svojí zákonnou povinnost.

Otázka na zdravotní postižení osoby nebyla zahrnuta do sčítání lidu v roce 2001.

Náboženství

Náboženství jednotlivce představuje charakteristiku, která ne vždy je na první pohled viditelná. Některá náboženství jsou spojována s určitými navenek viditelnými projevy, např. oděv, vousy, účes, apod. Příslušníci jiných náboženství naopak žádné viditelné znaky nenosí a jejich příslušnost k určitému náboženství je zřejmá teprve v okamžiku, kdy se k ní sami veřejně přihlásí. Právě příslušníci skupiny první bývají vystaveni diskriminačnímu jednání mnohem častěji.

Také při sčítání lidu v roce 2001 byla respondentům kladena otázka týkající se jejich náboženství, víry, nebo zda jsou bez vyznání. Měli na výběr ze dvou odpovědí, jestli jsou bez vyznání nebo jsou věřící. Pokud se označili za věřící, již neměli žádnou nabídku možností, která by jim umožnila pouze zaškrtnout zvolenou možnost, ale museli sami dopsat k jaké církvi, náboženské společnosti či víře se hlásí.

Tabulka uvádí obyvatelstvo podle náboženského vyznání při sčítání lidu 2001

Obyvatelstvo celkem		10.230.060
Věřící		3.288.088
	církev římsko katolická	2.740.780
	církev československá husitská	99.103
	Českobratrská církev evangel.	117.212
	Pravoslavná církev	22.968
	Nábož. Společn. Svědk. Jehovovi	23.162
Bez vyznání		6.039.991
Nezjištěné vyznání		901.981

Odlišnou strategii při zkoumání počtů osob hlásících se k jednotlivým náboženstvím přijala např. Velká Británie, kde při sčítání lidu v roce 2001 měli respondenti v odpovědi na otázku „Jaké je vaše náboženství?“ na výběr následující možnosti: žádné, křesťan (což zahrnovalo anglikánskou církev, katolickou, protestanskou a všechna ostatní křesťanská vyznání), buddhista, hinduista, žid, muslim, sikh, jiné náboženství.²⁶ Odpověď na tuto otázku byla dobrovolná.

V zemích, kde jsou velké přistěhovalecké komunity příslušníků nekřesťanských náboženství, tedy muslimů, sikhů, hindů apod., bývá v systémech shromažďování údajů definice náboženství „spíše náhražkou či doplňkem etnicity a vyplývá ze zásady uznání kulturní a náboženské rozmanitosti. Toto propojení mezi náboženstvím a etnicitou navíc výrazně podporuje antidiskriminační jurisprudence - mnoho výhrad k náboženské praxi bylo klasifikováno jako rasová diskriminace.“²⁷ Také v České republice dochází zcela jistě k propojování etnicity a náboženství v jednotlivých diskriminačních kauzách, nicméně z hlediska

²⁶ Evropská komise - Srovnávací studie o shromažďování údajů ke zjišťování rozsahu a dopadu diskriminace ve Spojených státech amerických, Kanadě, Austrálii, Velké Británii a Nizozemí, 2004

²⁷ Evropská komise - Srovnávací studie o shromažďování údajů ke zjišťování rozsahu a dopadu diskriminace ve Spojených státech amerických, Kanadě, Austrálii, Velké Británii a Nizozemí, 2004

shromažďování statistických údajů nepředstavuje zatím nějakou výraznější komplikaci, neboť počet osob hlásících se k nekřesťanským náboženstvím je na českém území velmi malý.

Sexuální orientace

Vypovídající statistické údaje o osobách s menšinovou sexuální orientací v podstatě neexistují, neboť monitorování sexuální orientace jednotlivců je nepochybně velmi komplikované. Sexuální orientace stejně jako náboženství není obvykle spojena s nějakou vnější charakteristikou, z níž by se sexuální orientace jednotlivce dala dovozovat. Teprve, když se jednatelc určitým způsobem veřejně projeví, např. coming out, lze jej za příslušníka této menšiny považovat. Otázkou zůstává, zda má být rozhodující sexuální chování či sexuální identita jednotlivce.

Odvozování počtu osob s menšinovou sexuální orientací od počtu osob, jež uzavřou registrované partnerství, by nemělo žádnou vypovídající hodnotu o jejich početním zastoupení ve společnosti či v jednotlivých oblastech života. Registrované partnerství sice představuje určité formální a veřejné přihlášení se k homosexuální (či bisexuální) identitě, ale týká se velmi úzce omezeného počtu lidí, kteří se rozhodli tento formální krok učinit.

Sexuální orientace každého jedince je extrémně citlivou záležitostí. Otázka na sexuální orientaci se ve sčítání lidu vůbec neobjevuje. Dotazy na sexuální orientaci se tak v různých průzkumech a šetřeních objevují velmi výjimečně; pokud tomu tak je, obvykle se jedná o šetření zaměřená přímo na osoby s menšinovou sexuální orientací. Sexuální orientace se zkoumá dotazem, zda se jednatelc hlásí k heterosexuální, homosexuální či bisexuální orientaci.

Hovoří-li se v souvislosti se sexuální orientací o diskriminaci, má se obvykle za to, že se jedná o diskriminaci osob s menšinovou sexuální orientací, tedy osob bisexuálních či homosexuálních - leseb a gayů. Nicméně diskriminaci z důvodu sexuální orientace mohou být vystaveny i osoby heterosexuální.

Zdroje údajů

V České republice není vytvořen jeden centrální orgán, který by se soustavně zabýval problematikou rovného zacházení a diskriminací, a který by shromažďoval a vyhodnocoval statistické údaje vztahující se k jednotlivým diskriminačním důvodům. Údaje vypovídající o některých diskriminačních důvodech lze nalézt u zcela rozdílných zdrojů, jež tyto údaje sbírají na základě zákona a dalších podzákoných předpisů. Jednotlivé subjekty shromažďují odlišná data týkající se uvedených diskriminačních důvodů rasy, pohlaví, věku zdravotního postižení a náboženství, žádný z nich však neshromažďuje údaje o sexuální orientaci.

Způsob sběru dat, jakož i databáze, v nichž jsou shromážděná data obsažena, se u jednotlivých subjektů odlišují. Existuje množství registrů vedených odlišnými subjekty, většina z nich je však z pohledu diskriminace irelevantní, neboť neobsahují údaje vztahující se k diskriminačním důvodům. Zde je nicméně třeba poznamenat, že zcela specifické postavení má pohlaví, případně věk, neboť to jsou údaje, jež většina subjektů naopak povinně sleduje. Některé subjekty realizují různé průzkumy, zatímco jiné pouze evidují počty podaných stížností na porušení zákazu diskriminace. Následující přehled se tak snaží zaměřit pouze na ty subjekty, jež mají k dispozici údaje vztahující se k diskriminačním důvodům.

Jak již bylo uvedeno výše, v České republice není možné údaje z jednotlivých databází propojovat, neboť data mohou být používána pouze pro účely, pro něž byla shromážděna.

Český statistický úřad

Důležitým zdrojem mnoha statických údajů je Český statistický úřad (dále jen "úřad")²⁸, který vydává široké spektrum statistických publikací a zveřejňuje a poskytuje statistické informace včetně metodiky jejich zjišťování.

Úřad realizuje každých deset let sčítání lidu, v polistopadové době to bylo v letech 1991 a 2001. Při sčítání lidu v roce 2001 se zkoumala řada údajů, jež by mohly vypovídat o postavení některých znevýhodněných skupin. V tomto sčítání se mj. sledovalo státní občanství, národnost, mateřský jazyk, počet dětí, bydliště matky v době narození jednotlivce, náboženství, dosažené vzdělání, povolání,

²⁸ Působnost úřadu je vymezena zákonem č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě

pozice v zaměstnání atd. Sčítání lidu z roku 2001 je tak zdrojem řady statistických informací týkajících se např. právě pohlaví, náboženství či věku a především je jediným relevantním zdrojem informací o národnosti.²⁹ Sexuální orientace ani zdravotní postižení nejsou předmětem zjišťování sčítání lidu.

Vedle sčítání lidu provádí statistický úřad celou řadu průzkumů a statistických zjišťování na omezeném vzorku obyvatelstva, z těchto průzkumů se však dají obvykle vyčíst údaje týkající se pohlaví či věku, ale již ne údaje o národnosti, náboženství či sexuální orientaci.

Úřad sestavuje statistiky stavu a pohybu obyvatelstva, kde se vede řada statistických informací - informace o narození dětí, úmrtí, uzavření manželství, rozvodech a změnách místa trvalého pobytu. Pro tyto účely jsou státní orgány a zdravotnická zařízení podle povahy své činnosti povinny poskytovat úřadu stanovené důvěrné statistické údaje.

Ministerstvo vnitra

Ministerstvo vnitra spravuje Informační systém evidence obyvatel, který obsahuje jméno, příjmení, datum narození, pohlaví, zemi původu, osobní identifikační číslo, státní občanství, adresu, bývalou adresu, stav a datum sňatku, tento systém také obsahuje data týkající se cizinců, a to jak s trvalým, tak dočasným pobytem. Dostupnost těchto údajů je nicméně limitovaná a tyto údaje není možné propojovat s údaji z jiných registrů.

Ministerstvo vnitra dále zpracovává statistické přehledy o počtech žadatelů o azyl a počtech osob, kterým byl azyl v České republice udělen. Statistiky týkající se žadatelů o azyl jsou členěny podle státní příslušnosti, pohlaví a věku žadatelů (děti 0-17 let a dospělí). Tyto statistické přehledy jsou k dispozici na internetových stránkách ministerstva vnitra.³⁰

V České republice je diskriminační jednání přestupkem podle přestupkového zákona³¹. Avšak centrální evidence těchto přestupků neexistuje. Ze statistik ministerstva vnitra o kriminalitě, pak lze vyčíst údaje o počtu spáchaných a objasněných trestných činů směřujících proti osobám určité rasy

²⁹ Výsledky sčítání lidu lze nalézt na oficiálních stránkách Českého statistického úřadu <http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/home>

³⁰ <http://www.mvcr.cz/statistiky/index.html>

³¹ § 49 odst. 1 písm. e) zákona č. 200/1990 Sb. o přestupcích, ve znění pozdějších právních předpisů

nebo etnického původu - hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení (§ 198) a podněcování k nenávisti vůči určité skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 198a).

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Ministerstvo práce a sociálních věcí, případně ve spolupráci s dalšími subjekty, vydává publikace o statistických údajích, které jsou relevantní pro rovné zacházení mezi muži a ženami.³²

Ústav zdravotnických informací a statistiky

Ústav zdravotnických informací a statistiky řídí a kontroluje národní informační zdravotnický systém, který je určený ke sběru a zpracování zdravotnických údajů a informací. V rámci tohoto systému je vedeno několik národních registrů, např. národní registr vrozených vad, národní registr nemocí z povolání, národní onkologický registr.

Státní správa sociálního zabezpečení

Státní správa sociálního zabezpečení eviduje počty osob, jímž byl přiznán částečný nebo plný invalidní důchod. Statistické přehledy lze nalézt na internetových stránkách.³³

Ústav pro informace ve vzdělávání

Statistické informace z oblasti školství zpracovává, spravuje a aktualizuje Ústav pro informace ve vzdělávání (dále jen „ústav“)³⁴. Relevantní informace, které lze ze statistik zjistit, se týkají pohlaví, věku, zdravotního postižení či státní příslušnosti žáků a studentů předškolních a školních zařízení. Řada těchto informací je volně dostupná v on-line databázi.³⁵ Do roku 2000 mohl ústav shromažďovat i údaje týkající národnosti avšak po nabytí účinnosti zákona o

³² Např. v roce 2005 Statistická brožura - Ženy a muži v datech, Statistická ročenka - Zaostřeno na ženy a muže 2005

³³ http://www.cssz.cz/informace_o_cssz.asp

³⁴ <http://www.uiv.cz/>

³⁵ <http://founder.uiv.cz/virtodd/vyber.asp>

ochraně osobních údajů již to není možné. Ústav není oprávněn monitorovat nejen údaje týkající se národnosti, ale ani údaje týkající se náboženství či sexuální orientace.

Statistiky administrativních orgánů

Některé údaje týkající se počtů stížností na diskriminační jednání a počtu prokázaných či neprokázaných případů diskriminace lze nalézt ve statistikách některých administrativních orgánů, do jejichž působnosti patří prošetřování stížností na diskriminaci v jednotlivých oblastech či kontrola dodržování právních předpisů zakazujících diskriminační jednání.

Česká obchodní inspekce

Česká obchodní inspekce dohlíží na dodržování zákona o ochraně spotřebitele, který zakazuje spotřebitele jakýmkoli způsobem diskriminovat. Česká obchodní inspekce provádí kontroly na základě podnětu spotřebitelů či z vlastní iniciativy; obvykle se jedná o kontrolu diskriminace z důvodu rasy nebo etnického původu. Údaje o počtech podaných stížností, počtech provedených kontrol, jakož i jejich výsledcích týkajících se rasové diskriminace lze nalézt ve Zprávách o stavu lidských práv (viz níže).

Úřady práce a Inspektoráty práce

Úřady práce a inspektoráty práce sledují dodržování práva na rovné zacházení a ochranu před diskriminací v přístupu k zaměstnání a v pracovněprávních vztazích, původně byly touto problematikou pověřeny pouze úřady práce. Od nabytí účinnosti zákona o inspekci práce 1. července 2005 je tato působnost rozdělena právě mezi úřady práce, do jejichž působnosti patří přístup k zaměstnání a inspektoráty práce, které dohlízejí na dodržování práv a povinností v již existujících pracovněprávních vztazích.

Ze statistických přehledů úřadů práce lze zjistit počty přímé a nepřímé diskriminace při uplatňování práva na zaměstnání z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasy či etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství, víry, majetku, manželského a rodinného stavu, politického nebo jiného smýšlení a členství a činnosti v politických stranách a politických hnutích, v odborových organizacích a

organizacích zaměstnavatelů. Úřady práce také disponují statistikami - do konce 1. poloviny roku 2005 týkajícími se diskriminace v pracovněprávních vztazích, pokud jde o odměňování za práci, odbornou přípravu a pracovní postup z uvedených diskriminačních důvodů.

Inspektoráty práce evidují počty nahlášených případů přímé a nepřímé diskriminace v pracovně-právních vztazích, pokud jde o pracovní podmínky, odměňování za práci, odbornou přípravu a pracovní postup; dále počet případů obtěžování a sexuálního obtěžování.

Justiční statistiky

Justiční statistiky mohou vypovídat o počtu žalob na ochranu před diskriminací podaných podle zákoníku práce a zákona o zaměstnanosti. Ministerstvo spravedlnosti vytváří od roku 2002 statistiky o počtu pravomocných rozhodnutí o počtech sporů z pracovního poměru s motivem diskriminace na základě pohlaví (žen) a potlačování práv náležejících ženám podle § 149 až 161 zákoníku práce a o počtech sporů týkajících se mzdové diskriminace na základě pohlaví.³⁶ Počet žalob na ochranu před diskriminací podaných v rámci ochrany osobnosti podle občanského zákoníku, tedy např. v případě diskriminace v přístupu ke službám či bydlení, se zjistit nedá, neboť tyto jsou evidovány jako žaloby na ochranu osobnosti. Justiční statistiky však nic nevypovídají o rozsahu diskriminace, pouze přinášejí informace o počtu případů projednávaných soudem, jichž však je mizivé množství.

Justiční statistiky jsou také zdrojem informací o počtech osob stíhaných, souzených a odsouzených za jednotlivé trestné činy; lze je získat ze statických ročenek kriminality. Tyto statické údaje jsou mj. členěny podle kategorie pohlaví, tedy na muže a ženy a podle kategorie věku:

mladistvý	15-17
plnoletý	18-19
	20-24
	25-29
	30-39
	40-49
	50 a více

Ze statistických ročenek kriminality lze také zjistit počty trestných činů směřujících proti osobám určité rasy nebo etnického původu - hanobení národa,

³⁶ <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=399&d=35355>

etnické skupiny, rasy a přesvědčení (§ 198) a podněcování k nenávisti vůči určité skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 198a). Statistické ročenky lze nalézt na internetových stránkách ministerstva spravedlnosti.³⁷

Antidiskriminační orgán

Příslušné antidiskriminační směrnice stanoví povinnost určit či vytvořit antidiskriminační orgán, který by se systematicky zabýval právem na rovné zacházení a ochranou před diskriminací. Takovýto orgán by mohl shromažďovat různé relevantní statistiky a výzkumy vypovídající o rozsahu diskriminace v jednotlivých oblastech; v České republice však dosud nebyl ustaven³⁸.

³⁷ <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

³⁸ Neschválený návrh antidiskriminačního zákona předpokládal, že uvedené pravomoci budou svěřeny Veřejnému ochránci práv. Přestože návrh schválen nebyl, dá se předpokládat, že do budoucna to bude právě tento orgán, jemuž budou dané pravomoci svěřeny.

Kde hledat různé informace?

Statistické informace vztahující se k jednotlivým diskriminačním důvodům bývají zahrnuty v různých zprávách o plnění mezinárodních lidsko-právních úmluv předkládaných příslušným smluvním kontrolním orgánům. Tyto zprávy zpracovává odbor lidských práv Úřadu vlády a následně je předkládá vládě. Jak je uvedeno výše, kontrolní orgány často relevantní statistické údaje vypovídající o postavení znevýhodněných skupin výslovně požadují, neboť na jejich základě pak mohou hodnotit, zda v dané zemi dochází ke zlepšení nebo naopak zhoršení postavení znevýhodněných skupin. Jedná se především o následující zprávy, které jsou předkládány v rozdílné periodicitě stanovené smlouvou nebo příslušným kontrolním orgánem:

- Zpráva o plnění Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace,
- Zpráva o plnění Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen,
- Zpráva o plnění Mezinárodního paktu o občanských a politických právech,
- Zpráva o plnění Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech,
- Zpráva o plnění Úmluvy o ochraně základních lidských práv a základních svobod,
- Zpráva o plnění Úmluvy o právech dítěte.

Každoročně je potom zpracovávána Zpráva o stavu lidských práv, jenž mapuje období za předcházející kalendářní rok. Do této zprávy je vždy zařazena celá kapitola věnována tématu diskriminace, kde lze nalézt řadu statistických informací.

Informace obsažené ve všech uvedených zprávách, tedy jak ve Zprávě o stavu lidských práv, tak i ve zprávách o plnění příslušných mezinárodních úmluv, vycházejí z podkladů poskytnutých příslušnými orgány státní správy. Zprávy by tak měly představovat vysoce spolehlivý zdroj potřebných údajů. Tyto zprávy lze nalézt na internetových stránkách úřadu vlády³⁹.

Právo na informace

Některé informace nejsou běžně dostupné, nelze je nalézt na internetových stránkách, v různých uveřejněných publikacích či zprávách.

³⁹ <http://www.vlada.cz/cs/rvk/rlp/dokumenty/dokumenty.html>

Možnost získat přístup k celé řadě informací, jež nebyly zveřejněny, upravuje zákon o svobodném přístupu k informacím⁴⁰. Podle tohoto zákona jsou povinné subjekty mezi něž patří státní orgány, územní samosprávné celky (obce a kraje) a jejich orgány a další veřejné instituce povinny poskytovat informace vztahující se k jejich působnosti. Výše uvedené institucionální zdroje informací zcela jistě mezi tyto povinné subjekty patří, vždy je však možné od nich požadovat pouze informace, jež se vztahují k jejich působnosti.

Každá fyzická či právnická osoba má právo se ústně nebo písemně obrátit na povinný subjekt, od něhož potřebuje získat určitou informaci, s žádostí o takovou informaci. Povinný subjekt je povinen informaci poskytnout, nejedná-li se o informaci jejíž poskytnutí je podle zákona zakázáno či omezeno. Pokud subjekt odmítne i jen částečně poskytnout požadovanou informaci, je povinen o tom vydat rozhodnutí. Žadatel má následně možnost podat proti tomuto rozhodnutí do 15 dnů odvolání, o kterém rozhoduje nadřízený orgán povinného subjektu.

Zde je třeba poznamenat, že povinný subjekt je oprávněn žádat úhradu nákladů spojených s poskytnutím informace. Výše úhrady nesmí přesáhnout náklady spojené s pořízením kopií, opatřením technických nosičů dat a s odesláním informací žadateli. V takovém případě by zjištění informace nemělo pro žadatele představovat větší finanční výdaj. Výjimku představuje situace, kdy je povinný subjekt v souvislosti s poskytnutím informace nucen učinit mimořádně rozsáhlé vyhledávání, potom by úhrada za zjišťovanou informaci mohla být vyšší.

Podle zákona o státní statistické službě jsou Český statistický úřad i ministerstva vykonávající státní statistickou službu povinna seznamovat veřejnost s výsledky statistických zjišťování prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, vlastních publikací i jiných médií a způsobem umožňujícím dálkový přístup.

⁴⁰ Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších právních předpisů

Související právní předpisy

- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších právních předpisů
- Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech o a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších právních předpisů
- Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších právních předpisů
- Zákon č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších právních předpisů

- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1999 Sb., Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod
- Sdělení MZV č. 115/2001 Sb.m.s., o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování dat

- Směrnice č. 95/46/ES, o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů
- Směrnice Rady č. 76/207/EHS o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a pracovní podmínky
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2002/73/ES, kterou se mění směrnice Rady 76/207/EHS o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a o pracovní podmínky
- Směrnice Rady č. 2000/43/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ
- Směrnice Rady č. 2000/78/ES, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání
- Směrnice Rady č. 2004/113/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování

Prameny

Bukovská Barbora - Ethnic Statistics and Data Protection: European Case, The Ethnic Monitoring and Data Protection The European Context, CEU PRESS, 2001

Centre for Combating Ethnic Discrimination and Danish Institute of Human Rights - Towards Common Measures for Discrimination: Exploring possibilities for combating existing data for measuring ethnic discrimination, 2005

Council of Europe - Roma and Statistics, Strasbourg, 22-23 May 2000
<http://www.romnews.com/a/pdf/coeStatistics.PDF#search='Council%20of%20Europe%20Roma%20and%20Statistics'>

Evropská komise - Srovnávací studie o shromažďování údajů ke zjišťování rozsahu a dopadu diskriminace ve Spojených státech amerických, Kanadě, Austrálii, Velké Británii a Nizozemí, 2004

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Český statistický úřad - Ženy a muži v datech, 2005

Negrin Katy - Collecting Ethnic Data: An Old Dilemma, The New Challenges, <http://www.eumap.org/journal/features/2003/april/olddilemma>

Net Effect Oy, Reuter Niklas, Makkonen Timo, Oosi Olli - Study on Data Collection to measure the extent and impact of discrimination in Europe - Final Report 7.12.2004

Procházka Ivo, Janík David a Hromada Jiří - Společenská diskriminace lesbických žen, gay mužů a bisexuálů v ČR, Gay iniciativa v ČR, 2003

Publikace vychází díky laskavé podpoře Nadace Open Society Fund Praha a Evropské unie z prostředků programu Transition Facility v projektu Statistika v boji proti diskriminaci.

Tento dokument byl vytvořen za finanční pomoci Evropské unie. Za obsah tohoto dokumentu je výhradně odpovědná Poradna pro občanství, občanská a lidská práva a nelze jej v žádném případě považovat za názor Evropské unie.

Občanské sdružení
PORADNA PRO OBČANSTVÍ/OBČANSKÁ A LIDSKÁ PRÁVA
Petrská 29, 110 00 Praha 1, Česká republika

Tel: +420 222 809 406

Fax: +420 222 809 364

E-mail: poradna@poradna-prava.cz

Web: <http://www.poradna-prava.cz/>, <http://www.diskriminace.cz>

IČO: 70 10 06 91

Bankovní spojení: 500834693/0300